



Lainsäädännön arviointineuvosto

Lausunto Dnro: VN/6778/2021-VNK-2

25.3.2021

Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto oikeusministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi vanhusasiavaltuutetusta

Esitysluonnos on tiivis kokonaisuus, jossa kuvataan esityksen tausta, nykytila, perustelut, esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset. Lakiehdotusluonnoksen vaikutukset on kuvattu suppeasti.

Esitysluonnoksen keskeisimmät kehittämiskohteet ovat:

- i) Esitysluonnoksessa tulisi esittää konkreettisemmin keskeiset perustelut ja muutostarve vanhusvaltuutetun toiminnon perustamiseksi. Esitysluonnoksesta ei nykyisessä muodossaan ilmene riittävästi, mitä lisäarvoa ehdotettu uusi viranomainen toisi.
- ii) Esitysluonnoksessa todetaan, että nykyisin ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista edistetään, seurataan ja valvotaan usean tahon toimesta. Esitysluonnoksessa tulisi kuvata tarkemmin ehdotettavan vanhusvaltuutetun toiminnon vaikutukset muille viranomaisille.
- iii) Vanhusvaltuutetun vaikuttavuutta koskevia kuvauksia tulisi vielä tarkentaa, esimerkiksi hyödyntämällä kokemuksia muiden vastaavien valtuutettujen toiminnasta. Lisäksi tulisi selostaa tarkemmin, miten vanhusvaltuutetun toiminta organisoidaan niin, että vältetään tarpeeton päällekkäisyys muiden ikääntyneiden asemaa edistävien viranomaisten ja järjestöjen kanssa.

Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos noudattaa osittain säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että esitysluonnosta korjataan neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.

1 Hallituksen esitysluonnoksen keskeinen sisältö¹

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki vanhusasiavaltuutetusta. Esitys perustuu pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaan. Esityksen tavoitteena on luoda itsenäinen ja riippumaton viranomainen, joka seuraisi ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista laajasti kaikilla yhteiskuntasektoreilla ja toisi havaintojaan sekä ikääntyneiden näkökulmaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Vanhusasiavaltuutetun tehtävänä olisi edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Vanhusasiavaltuutetulla ei olisi toimivaltaa ratkaista yksittäistapauksiin liittyviä kanteluita vaan tehtävät painottuisivat seurantaan ja arviointiin sekä ennakkolliseen vaikuttamiseen. Vanhusasiavaltuutetun tulisi seurata ja arvioida ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista ja seurata lainsäädäntöä ja yhteiskunnallista päätöksentekoa sekä arvioida niiden vaikutuksia ikääntyneisiin. Vanhusasiavaltuutettu tekisi aloitteita ja antaisi lausuntoja, laatisi ja teettäisi selvityksiä sekä

¹ Tässä esitettävä kuvaus on suora lainaus esitysluonnoksen "esityksen pääasiallinen sisältö"-jaksosta.

julkaisisi raportteja. Lisäksi valtuutettu edistäisi tiedotusta ja välittäisi ikääntyneitä koskevaa tietoa, sekä edistäisi yhteistyötä ikääntyneiden asioita käsittelevien toimijoiden välillä. Kyseessä olisi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä toimiva, mutta toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton viranomaislainen. Esitys liittyy valtion vuoden 2021 lisätalousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.7.2021.

2 Arvio hallituksen esitysluonnoksesta ja vaikutusarvioinneista

2.1 Yleiset huomiot

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksesta käy tyydyttävästi ilmi nykytila, muutostarve ja tehtävät ehdotukset. Sen sijaan vanhusvaltuutetun vaikuttavuutta käsittelevää kuvausta tulisi vielä tarkentaa, esimerkiksi hyödyntämällä kokemuksia muiden vastaavien valtuutettujen toiminnasta.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksen vaikutusarvioita tulisi täydentää vanhusvaltuutetun epäsuorien vaikutusketjujen kuvausten osalta.

Arviointineuvosto pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa esitetään määrällisiä arvioita suorista taloudellisista vaikutuksista. Vaikutukset voisi kuitenkin koota yhteen taulukkoon, josta ilmenisi vaikutukset perustamisvuonna ja arvioitu vaikutus sen jälkeisinä 2-3 vuotena.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksen oikeusvertailua muissa maissa käyttöön otettuihin järjestelyihin tulisi vielä tarkentaa. Ulkomaisten esimerkkien kuvauksen tulisi olla yksityiskohtaisempaa, jotta ehdotuksen vertailu muualla käytettyihin malleihin olisi mahdollista.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksen kohteena olevaa väestöryhmää tulisi tarkastella erityyppisesti.

2.2 Taloudelliset vaikutukset

Arviointineuvosto katsoo, että vanhusvaltuutetun toiminnon perustamisesta aiheutuvat suorat kustannukset kuvataan esitysluonnoksessa riittävällä tarkkuudella.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa tulisi suorien kustannusten ohella käsitellä myös vanhusvaltuutetun toiminnasta aiheutuvia epäsuoria taloudellisia vaikutusketjuja, esimerkiksi vanhuspalvelun alalla toimiviin yrityksiin ja julkisten palvelujen tuottajiin. Mikäli vanhusvaltuutetun toiminnon perustamisen tavoite ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien edistämisestä toteutuu, tällä voi olla vaikutuksia esimerkiksi palvelujen tasoon ja laatuun, mikä vaikuttaisi myös alan toimijoihin.

2.3 Viranomaisvaikutukset

Esitysluonnoksen mukaan "vanhusasiavaltuutetun tulisi tehdä tiivistä yhteistyötä muiden viranomaisten ja toimijoiden kanssa."

Arviointineuvosto katsoo, että tarvittavaa viranomaisyhteistyötä tulisi vielä konkretisoida tehtäväkenttä huomioon ottaen. Vanhusasiavaltuutetun toiminnon organisaatiomallin vaikutuksia tulisi myös arvioida tarkemmin viranomaisyhteistyön näkökulmasta.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa tulisi käsitellä vanhusvaltuutetun toiminnan vaikutuksia ja yhtymäkohtia Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitoksen ikääntyneiden palveluja koskevaan tutkimukseen ja kehittämistoimintaan. Myös vaikutuksia Ihmisoikeuskeskukselle tulisi arvioida viranomaisvaikutukset-jaksossa.

Arviointineuvosto katsoo, että kokemukset vanhusvaltuutetun järjestämisestä muissa maissa olisivat tuoneet sisältöä etenkin välillisten vaikutusten arviointiin.

2.5 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Esitysluonnoksessa käsitellään lyhyesti vanhusvaltuutetun toiminnon yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Arviointineuvosto suosittaa, että ehdotetun vanhusvaltuutetun toiminnon vaikutuksia ikääntyneiden asemaan ja vaikutusmahdollisuuksiin käsiteltäisiin monipuolisemmin esitysluonnoksessa. Vaikutusketjuja ja potentiaalista vaikuttavuutta voisi arvioida esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminnan vaikuttavuudesta tehtyjen arvioiden (esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun kertomukset eduskunnalle) perusteella.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa tulisi arvioida myös ehdotettavan toiminnon sukupuolivaikutukset. Naisten ja miesten elinajanodotteessa, sairastavuudessa ja eläkkeissä on eroja, joilla voi olla merkittävä vaikutus miesten ja naisten hyvinvointiin.

Arviointineuvosto katsoo, että esitysluonnoksessa tulisi ottaa kantaa esimerkiksi siihen, miten vanhusvaltuutetun toiminta parantaisi ikääntyneiden asemaa ja turvallisuutta, kun julkiset ja yksityiset palvelut digitalisoituvat.

3 Muut asiat

Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto on annettu luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi vanhusasiavaltuutetusta, jonka oikeusministeriö toimitti arviointineuvoston käyttöön sähköpostitse 9.3.2021. Lausunto on julkinen.

Arviointineuvosto katsoo, että hallituksen esitysluonnos noudattaa osittain säädösehdotusten vaikutusten arviointiohjetta. Arviointineuvosto suosittelee, että esitysluonnosta korjataan neuvoston lausunnon mukaisesti ennen hallituksen esityksen antamista.

Helsingissä 25. maaliskuuta 2021

Leila Kostainen

Lainsäädännön arviointineuvoston puheenjohtaja

Antti Moisio

Arviointineuvos, arviointineuvoston sihteeri